

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد گچساران

دانشکده علوم انسانی، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی
پایان نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد M.A.

رشته تحصیلی: الهیات و معارف اسلامی

گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی و تحلیل فقهی نسب در کلون کردن انسان

استاد راهنما:

دکتر محمد شفیعی

پژوهشگر:

محسن طاهرپور

تابستان ۱۳۹۷

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد گچساران

دانشکده علوم انسانی، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی

پایان نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد M.A.

رشته تحصیلی: الهیات و معارف اسلامی

گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی و تحلیل فقهی نسب در کلون کردن انسان

هیأت داوران:

۱- دکتر محمد شفیعی

۲- دکتر رقیه ابراهیمی زاده جویمی

۳- دکتر ارسلان کوشا

پژوهشگر:

محسن طاهرپور

تابستان ۱۳۹۷

کلیه حقوق برگرفته از نتایج مطالعات ابتکارات و نوآوری های این پایان نامه متعلق به دانشگاه آزاد اسلامی
واحد گچساران است.

استاد راهنما: دکتر محمد شفیعی

باسمه تعالی

تعهد نامه اصالت رساله یا پایان نامه

اینجانب محسن طاهرپور دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته الهیات و معارف اسلامی گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی که در تاریخ ۱۳۹۷/۰۶/۰۵ از پایان نامه خود تحت عنوان «بررسی و تحلیل فقهی نسب در کلون کردن انسان» با کسب نمره ۱۷/۵۰ و درجه خوب دفاع نموده‌ام بدینوسیله متعهد می‌شوم:

۱- این پایان نامه رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و . . .) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده‌ام.

۲- این پایان نامه رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین‌تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و . . . از این پایان نامه را داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گچساران مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می‌پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی‌ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: محسن طاهرپور

تاریخ و امضاء: ۱۳۹۷/۰۶/۰۵

معاونت پژوهش و فناوری

بنام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیاماری از خداوند سبحان و اعتماد بر این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشتن مقام بلند دانش و پژوهش و نظر بر اهمیت جایگاه دانشگاه در اعطای فرهنگ و تمدن بشری، مادران و اعضا هیأت علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی مستعد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

۱- اصل برائت: التزام بر برائت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را بر شانه های غیر علمی می آلائند.

۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و محافظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.

۳- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشناء نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.

۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.

۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.

۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشورهای افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.

۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.

۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.

۹- اصل منع مصلحتی: تعهد به رعایت مصلحت ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به:

همسرم

که از نگاهش صلابت

از رفتارش متانت

و از صبرش ایستادگی آموختم

سپاسگزاری:

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت‌های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند؛ و سلام و دورد بر محمد و خاندان پاک او، طاهران معصوم، هم آنان که وجودمان وامدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه‌ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم اما از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تامین می‌کند و سلامت امانت‌هایی را که به دستش سپرده‌اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و از باب "من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزّ و جلّ" از پدر و مادر عزیزم این دو معلم بزرگوaram که همواره بر کوتاهی و درستی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت‌هایم گذشته‌اند و در تمام عرصه‌های زندگی یار و یآوری بی چشم داشت برای من بوده‌اند؛ از استاد با کمالات و شایسته؛ دکتر محمد شفیع‌ی که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند؛ و از استادان فرزانه و دلسوز دوران تحصیل و استادان داور که زحمت داوری این رساله را متقبل شدند؛ کمال تشکر و قدردانی را دارم، باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
------	-------

۱	چکیده.....
---	------------

فصل اول: کلیات تحقیق

۳	۱-۱- مقدمه
۴	۲-۱- بیان مسئله
۶	۳-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق
۶	۴-۱- اهداف تحقیق
۶	۱-۴-۱- هدف کلی طرح
۶	۲-۴-۱- اهداف آرمانی
۷	۳-۴-۱- اهداف ویژه و کاربردی
۷	۵-۱- پرسش‌های تحقیق
۷	۱-۵-۱- سوال اصلی
۷	۲-۵-۱- سوالات فرعی
۷	۶-۱- فرضیه‌های تحقیق
۷	۱-۶-۱- فرضیه اصلی
۷	۲-۶-۱- فرضیه‌های فرعی
۸	۷-۱- روش تحقیق
۸	۸-۱- ساختار تحقیق

فصل دوم: ادبیات و پیشینه‌ی تحقیق

۱۰	۱-۲- ادبیات تحقیق
۱۰	۱-۱-۲- مفاهیم
۱۰	۱-۱-۱-۲- نکاح
۱۰	۱-۱-۱-۱-۲- تعریف نکاح در لغت
۱۱	۲-۱-۱-۱-۲- تعریف نکاح در فقه
۱۱	۳-۱-۱-۱-۲- تعریف نکاح در حقوق موضوعه ایران
۱۲	۲-۱-۱-۲- مفهوم ازدواج
۱۳	۳-۱-۱-۲- مفهوم خانواده
۱۴	۴-۱-۱-۲- نسب
۱۴	۱-۴-۱-۱-۲- تعریف نسب در لغت و اصطلاح

- ۱۵..... ۱-۱-۲-۴-۲- تعریف نسب از منظر فقها
- ۱۶..... ۱-۱-۲-۴-۳- تعریف نسب از منظر حقوق دانان
- ۱۷..... ۱-۱-۲-۴-۳-۱- نسب به خط مستقیم
- ۱۷..... ۱-۱-۲-۴-۳-۲- نسب به خط اطراف
- ۱۹..... ۱-۱-۲-۴-۴- ماهیت نسب
- ۲۳..... ۱-۱-۲-۴-۵- اقسام نسب
- ۲۴..... ۱-۱-۲-۴-۵-۱- نسب مشروع
- ۲۴..... ۱-۱-۲-۴-۵-۱- تعریف نسب مشروع
- ۲۵..... ۱-۱-۲-۴-۵-۲- نسب نامشروع (طبیعی)
- ۲۵..... ۱-۱-۲-۴-۵-۱- تعریف نسب نامشروع
- ۲۶..... ۱-۱-۲-۴-۶- انساب (دانش نسب)
- ۲۷..... ۱-۱-۲-۴-۶-۱- نسب در میان عرب جاهلی
- ۲۷..... ۱-۱-۲-۴-۷- شبیه سازی (کلون)
- ۲۷..... ۱-۱-۲-۴-۷-۱- مفهوم شبیه سازی
- ۲۸..... ۱-۱-۲-۴-۷-۱- تعریف علمی شبیه سازی
- ۲۸..... ۱-۱-۲-۴-۷-۲- فرایند شبیه سازی
- ۲۹..... ۱-۱-۲-۴-۷-۳- انواع شبیه سازی
- ۲۹..... ۱-۱-۲-۴-۷-۳-۱- شبیه سازی مولکولی
- ۳۰..... ۱-۱-۲-۴-۷-۳-۲- شبیه سازی سلولی
- ۳۰..... ۱-۱-۲-۴-۷-۳-۳- شبیه سازی درمانی
- ۳۱..... ۱-۱-۲-۴-۷-۳-۴- شبیه سازی رویانی
- ۳۲..... ۱-۱-۲-۴-۷-۳-۵- شبیه سازی تولیدی یا تولید مثل
- ۳۳..... ۱-۱-۲-۴-۸- (کلون) کردن انسان از نظر فقه
- ۳۴..... ۱-۲-۲- پیشینه تحقیق
- ۳۵..... ۱-۲-۱- تاریخچه‌ی شبیه سازی
- ۳۷..... ۱-۲-۲- پیشینه تحقیقات انجام شده

فصل سوم: بررسی فقهی، حقوقی اقسام نسب و احکام آن‌ها

- ۴۲..... ۱-۳- نسب مشروع و اثبات نسب مشروع
- ۴۲..... ۱-۱-۳- اثبات رابطه زوجیت
- ۴۲..... ۲-۱-۳- اثبات نسب مادری
- ۴۳..... ۳-۱-۳- اثبات نسب پدری
- ۴۳..... ۲-۳- نسب نامشروع (طبیعی)

- ۳-۲-۱- زنا..... ۴۴
- ۳-۲-۲- الحاق یا عدم الحاق ولد زنا به زانی و زانیه..... ۴۴
- ۳-۲-۲-۱- عقاید فقهای امامیه..... ۴۴
- ۳-۲-۲-۱-۱- مستند فقها بر عدم الحاق ولد زنا به زانی و زانیه..... ۴۵
- ۳-۲-۲-۲-۱- فقهای قائل به الحاق نسب..... ۴۶
- ۳-۲-۲-۲- عقاید فقهای عامه..... ۴۶
- ۳-۲-۲-۳- اماره فراش و زنا..... ۴۶
- ۳-۳- بررسی مصادیق مشتبه نسب..... ۴۷
- ۳-۳-۱- بررسی نسب ناشی از نزدیکی به شبهه و مساحقه و آمیزش نامشروع دون زنا..... ۴۷
- ۳-۳-۱-۱- نسب ناشی از نزدیکی به شبهه..... ۴۷
- ۳-۳-۱-۱-۱- اقسام شبهه..... ۴۸
- ۳-۳-۱-۱-۲- حکم نسب ناشی از نزدیکی به شبهه..... ۴۸
- ۳-۳-۱-۱-۳- اجرای اماره فراش در مورد شبهه..... ۴۹
- ۳-۳-۱-۱-۴- تراحم اماره فراش در نکاح و نزدیکی به شبهه..... ۴۹
- ۳-۳-۱-۲- نسب ناشی از مساحقه..... ۵۰
- ۳-۳-۱-۳- نسب ناشی از آمیزش نامشروع دون زنا..... ۵۱
- ۳-۳-۲- نسب ناشی از آمیزش شخص مست، خواب و بیهوش، مجنون و مکره..... ۵۲
- ۳-۳-۲-۱- نسب ناشی از آمیزش شخص مست..... ۵۲
- ۳-۳-۲-۲- نسب ناشی از آمیزش شخص خواب و بیهوش..... ۵۳
- ۳-۳-۲-۳- نسب ناشی از آمیزش مجنون..... ۵۳
- ۳-۳-۲-۴- نسب ناشی از آمیزش شخص مکره..... ۵۴
- ۳-۳-۳- بررسی نسب ناشی از تلقیح مصنوعی و کودکان آزمایشگاهی..... ۵۴
- ۳-۳-۳-۱- نسب ناشی از تلقیح مصنوعی..... ۵۴
- ۳-۳-۳-۱-۱- تلقیح مصنوعی با اسپرم شوهر..... ۵۵
- ۳-۳-۳-۱-۲- تلقیح مصنوعی با اسپرم غیر شوهر..... ۵۷
- ۳-۳-۳-۱-۳- رابطه طفل با مادر..... ۵۸
- ۳-۳-۳-۱-۲- رابطه طفل با صاحب نطفه..... ۵۹
- ۳-۳-۳-۱-۳- رابطه طفل با شوهر زن..... ۵۹
- ۳-۳-۳-۱-۴- تلقیح مصنوعی با تخمک بیگانه..... ۶۱
- ۳-۳-۳-۲- نسب ناشی از کودکان آزمایشگاهی..... ۶۲
- ۳-۳-۳-۳- انتقال جنین..... ۶۷
- ۳-۳-۴- بررسی نسب کودکان بی سرپرست و فرزند خوانده..... ۶۹

فصل چهارم: بررسی فقهی، حقوقی شبیه سازی انسان

- ۱-۴- بررسی فقهی، حقوقی شبیه سازی انسان..... ۷۳
- ۱-۱-۴- بررسی فقهی شبیه سازی انسان ۷۳
- ۱-۱-۱-۴- بررسی فقهی شبیه سازی انسان از منظر علمای اهل سنت..... ۷۳
- ۱-۱-۱-۴- دلایل حرمت شبیه سازی انسان از دیدگاه اهل سنت ۷۴
- ۱-۱-۲-۱-۴- لزوم تولید مثل جنسی..... ۷۴
- ۱-۱-۲-۱-۴- ابهام در روابط خویشاوندی ۷۵
- ۱-۱-۲-۱-۴- اختلاط انساب ۷۵
- ۱-۱-۲-۱-۴- نبود پدر در موارد خاص ۷۶
- ۱-۱-۲-۱-۴- ابهام در نفقه وارث ۷۶
- ۱-۱-۲-۱-۴- از بین رفتن نهاد ازدواج و نابودی خانواده ۷۷
- ۱-۱-۲-۱-۴- از بین رفتن مفهوم مادری..... ۷۷
- ۱-۱-۲-۱-۴- گسترش و ترویج همجنس گرایی ۷۷
- ۱-۱-۳-۱-۴- بررسی فقهی شبیه سازی انسان از منظر علمای شیعه ۷۸
- ۱-۱-۳-۱-۴- آیت الله زنجانی ۷۸
- ۱-۱-۳-۱-۴- آیت الله مکارم شیرازی ۷۹
- ۱-۱-۳-۱-۴- علامه سید حسین فضل الله ۸۱
- ۱-۱-۳-۱-۴- آیت الله سیستانی..... ۸۲
- ۱-۱-۴-۱-۴- حکم شبیه سازی انسانی ۸۲
- ۱-۱-۴-۱-۴- شبیه سازی مطلقاً جایز است ۸۲
- ۱-۱-۴-۱-۴- شبیه سازی به طور محدود جایز است..... ۸۴
- ۱-۱-۴-۱-۴- شبیه سازی مطلقاً جایز نیست..... ۸۵
- ۱-۱-۴-۲- بررسی حقوقی شبیه سازی انسان ۸۵
- ۱-۱-۲-۱-۴- حقوق فردی شخص شبیه سازی شده ۸۶
- ۱-۱-۲-۱-۴- حق بر تن و جان ۸۶
- ۱-۱-۲-۱-۴- همانند سازی و روابط نسبی ۸۶
- ۱-۱-۲-۱-۲-۱-۴- مفهوم لغوی فرزند (ولد)..... ۸۶
- ۱-۱-۲-۱-۲-۱-۴- مفهوم فرزند (ولد) به اعتبار شرعی ۸۷
- ۱-۱-۲-۱-۲-۱-۴- اقسام دیگر فرزندان شرعی ۸۷
- ۱-۱-۲-۱-۲-۱-۴- والد یا والدین کودک شبیه سازی شده:..... ۸۸
- ۱-۱-۲-۱-۲-۱-۴- نسبت فرد شبیه سازی شده با صاحب سلول ۸۹
- ۱-۱-۲-۱-۲-۱-۴- احکام نکاح همانند سازی و احکام نکاح ۹۰
- ۱-۱-۲-۱-۲-۱-۴- توارث و همانند سازی..... ۹۳

- ۹۴.....۴-۱-۲-۱-۵- حضانت اطفال ناشی از همانند سازی
- ۹۵.....۴-۱-۲-۱-۶- وصیت
- ۹۶.....۴-۱-۲-۱-۷- محرمیت
- ۹۶.....۴-۱-۲-۱-۸- کفر و اسلام
- ۹۷.....۴-۱-۲-۲- حقوق اجتماعی
- ۹۷.....۴-۱-۲-۲-۱- مسئولیت افراد و جامعه نسبت به شبیه
- ۹۸.....۴-۱-۲-۲-۲- منع تجارت شبیه
- ۹۹.....۴-۱-۲-۳- حقوق تطبیقی و لزوم اجماع جهانی برای نظاممند کردن شبیه سازی انسان

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادها

- ۱۰۳.....۵-۱- نتیجه گیری
- ۱۰۴.....۵-۲- پیشنهادها

منابع و مآخذ

- ۱۰۶..... فهرست منابع فارسی

چکیده

در طول تاریخ بشر هر گاه کشف، اختراع یا نظریه‌ای انقلابی و غیرعادی پدید آمده، ابتدا برآشفستگی منظومه معرفتی و ارزشی زمانه خویش را در پی داشته است. مسأله شبیه سازی انسان نیز شاید قابل قیاس با چنین وضعیت‌هایی باشد که دیر یا زود در زمینه معرفتی و ارزشی زمانه، جای مناسب خود را (البته همراه با تأثیر و تأثر متقابل) خواهد یافت. چشم انداز ساخت انسان از طریق فناوری کلون کردن (شبیه سازی)، نگرانی‌ها و دغدغه‌های گسترده‌ای را در میان اندیشمندان دین، اخلاق و حقوق ایجاد کرده است. آنچه در این پژوهش بدان توجه شده، بحث «نسب» در شبیه سازی انسانی است. اهمیت این بحث بیش‌تر بدان علت است که بسیاری از مسائل فقهی مانند توارث، نفقه، حضانت و حریمیت بر آن مترتب است. گرچه به کارگیری فناوری‌های نوین تولید مثل در عرصه پزشکی و ژنتیک موجبات گشایش و سهولت فراوان در امور گشته و پیشرفت‌های خیره کننده‌ای در این حوزه‌ها به دنبال داشته، ولی در عرصه‌های مختلفی چون فقه و حقوق، اخلاقیات، جامعه شناسی و روانشناسی موجب بروز پرسش‌ها و بعضاً گره‌هایی شده است که پاسخ به آن‌ها و گشایش گره‌های مذکور نیازمند مطالعات همه جانبه و تحقیقات گسترده و بین رشته‌ای است در همین راستا بر آن شدیم با روش توصیفی- تحلیلی بر پایه اطلاعات کتابخانه‌ای به بررسی و تحلیل فقهی نسب در کلون کردن انسان بپردازیم. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، دو دیدگاه تاکنون پیرامون نسب در شبیه سازی از سوی فقهای معاصر ابراز شده است. دیدگاه نخست بیان می‌دارد که به دلیل عدم لقاح طبیعی یا ترکیب اسپرم و تخمک یا همان سلول جنسی زن و مرد، نسب در شبیه سازی انسانی موضوعیت ندارد و منتفی است و بدین طریق قائل به فقدان نسب است. طرفداران دیدگاه دیگر به دلیل فهم عرف و صدق عرفی عنوان تولد، به وجود نسب در شبیه سازی باور دارند و در نتیجه معتقدند اگر صاحب سلول مذکر باشد پدر کودک کلون شده به حساب می‌آید و اگر صاحب سلول مؤنث باشد مادر به حساب خواهد آمد. نظر مختار این است که اولاً نسب در شبیه سازی وجود دارد؛ ثانیاً پدر و مادر صاحب سلول به عنوان پدر و مادر فرزند کلون شده و به بیان دیگر، صاحب سلول و فرزند حاصل از صاحب سلول، دوقلوی هم محسوب می‌شوند.

کلمات کلیدی: نکاح، خانواده، نسب، شبیه سازی، کلون کردن

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

یکی از قواعد مسلم و تغییر ناپذیر طبیعت و نظام خلقت در موجودات زنده، تولید مثل و تکثیر نسل است. توالد و تناسل سبب بقای نسل و دوام نوع جانداران می‌گردد و اگر چنین قانونی در طبیعت حکمفرما نبود از حیوان و انسان اثری بجا نمی‌ماند و همه موجودات زنده نابود می‌شدند. توالد و تناسل در انسان، به رابطه جنسی زن و مرد بستگی دارد که از آن اولاد به وجود می‌آید و سپس بحث نسب این طفل متولد شده مطرح می‌شود که ممکن است مشروع یا نامشروع باشد. در انسان غرایز شهوانی و امیال جنسی، بر عکس حیوانات، با عقل و اراده در هم آمیخته و باعث می‌شود امیال جنسی در مجرای صحیح خود قرار گیرد و خانواده را به وجود آورد. خانواده اولین سلول جامعه است که خود از ازدواج زن و مرد تشکیل می‌شود. از این ازدواج فرزندان به وجود می‌آیند؛ فرزندان ناشی از ازدواج شرعی و قانونی منتسب به والدین خود هستند و دارای کلیه حقوق و تکالیف قانونی می‌باشند. حال تحولات جهان در قرون اخیر و پیشرفت علوم از جمله علوم پزشکی نه تنها تغییرات پرشتاب فراوانی را در جهان سبب شده است بلکه در علوم مختلف از جمله علوم انسانی و خصوصاً از بعد حقوقی ابهامات و تأثیرات زیادی را برجای نهاده است. با هر پیشرفتی در جهان در هر زمینه، حقوق خود را مهبیای حرکت می‌نماید. نیاز به قواعد حقوقی در همه‌ی ابعاد زندگی از خصوصی‌ترین روابط تا رفتن به کرات دیگر از چشم هیچ بنده‌ای مخفی نیست. در این راستا با پیشرفت علم برخی به فضایی ماورای این آسمان نیلگون و به عبارتی به سیر آفاق دست یافته و برخی سیر انفس را ترجیح داده و وارد دنیای پیچیده و بزرگ دیگری شده‌اند به نام انسان. چنانچه مطالعات نشان می‌دهد که با پرده برداری از هر رمزی از انسان دنیایی از رموز هویدا می‌شود. در این میان شبیه‌سازی (کلون کردن) انسان نمونه‌ای برجسته از به واقعیت پیوستن داستان‌های علمی-تخیلی است. شبیه‌سازی انسان (کلون کردن) تحولی در علوم زیستی به شمار می‌آید و پیش بینی می‌شود که در آینده اثر عمیقی بر همه‌ی ابعاد زندگی بشری داشته باشد، همان‌طور که ظهور اینترنت توانست چهره‌ی جهان را دگرگون نماید، شبیه‌سازی انسان مانند هر پدیده‌ی نو دیگری به دلیل غیرقابل پیش بینی بودن اثر آن و سوء استفاده‌هایی که ممکن است. از این پدیده‌ی علمی شود موجب شده تا مباحث جنجال برانگیزی در مورد آن مطرح گردد و موافقان و مخالفان با مبانی مختلف از جنبه‌های متفاوت به طرح دیدگاه‌های خود بپردازند. هم موافقان و هم مخالفان شبیه‌سازی انسان را می‌توان در میان متخصصان علوم زیستی، پزشکی، جامعه‌شناسی، فلسفه، دانشمندان ادیان مختلف، سیاستمداران و افراد عادی یافت. دلایل مخالفان و نگرانی‌هایی که نسبت به سوء

استفاده از شبیه سازی انسان وجود دارد، موجب شده است تا دولت‌ها نسبت به آن بی تفاوت نباشند و هر یک سیاست خاصی را در این خصوص اتخاذ نمایند. این امر تنها در سطح ملی نبوده و اقداماتی در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی صورت گرفته است تا مجاز بودن یا ممنوعیت شبیه سازی روشن شود و حدود و ثغور آن معین گردد.

۱-۲- بیان مسئله

با پیشرفت دانش بشری در زمینه بیوتکنولوژی، تولید مثل، در دو دهه اخیر به گونه‌ای غیرقابل تصور گسترش یافته است. هم زمان با گسترش دانش بشری و دستاوردهای نوین آن در عرصه علوم تجربی و ژنتیک مسائل پیچیده فقهی و حقوقی که تا آن زمان مطرح نشده بودند، خودنمایی کردند. تولد انسان به روشنی غیر از آنچه معمول است از آرزوهایی بوده که از دیرباز بشر در فکر تحقق و عملی ساختن آن بوده است. پدیده‌های که در سالهای اخیر انتشار خبر موفقیت دانشمندان علم ژنتیک در حوزه شبیه سازی دنیا را به شگفتی واداشته است. کلون کردن انسان یا شبیه سازی و همسان سازی انسان‌ها به عنوان پدیده‌ای نوین در عرصه زیست فناوری به لحاظ ارتباطی که با مسائل انسانی دارد، پرسش‌های گوناگونی را در عرصه‌های مختلف به همراه آورده است و فروع مختلفی را فراروی فقها و حقوق دانان معاصر نهاده است. با توجه به پویایی علم فقه به ویژه فقه تشیع و پاسخ دادن به این گونه سوالات و مشکلات و عدم توجه به این علم، بدیهی است ورود به این گونه پرسش‌ها بدون درکی کامل از ماهیت و چیستی این فناوری غیرممکن و یا به فرض امکان، مشکل زا خواهد بود. موضوع نوشتار حاضر بررسی «کلون کردن» یا همان شبیه سازی انسان از منظر فقه شیعه و اهل سنت بود که فقه اهل سنت در پذیرش این تکنولوژی سخت گیر بوده و آن را نامشروع و غیر اخلاقی دانسته تاجایی که حتی پذیرندگان آن را محارب با الله می‌دانستند بر خلاف فقه شیعه که در آن با نرمی بیشتری به این پدیده نگریسته شده و غالب فقها سعی در توجیه و پذیرش آن دارند هرچند که نباید وجود مخالفان را نیز نادیده انگاشت. فقهای اهل سنت، تقریباً به اتفاق آراء شبیه سازی انسان را با تأکید بر غیرقابل پیش بینی بودن (تولید مثلی) ناقض کرامت انسان معرفی و آن را عملی نادرست، نامشروع و غیر اخلاقی می‌دانند تا جایی که مجمع فقه اسلامی، افرادی را که بر روی پروژه شبیه سازی فعالیت می‌کنند را محارب با خدا می‌داند. (عامری نیا، ۱۳۸۶: ۱۲۹؛ ابن عثیمین، ۱۴۱۹: ۱۱۹؛ مظاهری و احمد خان بیگی، ۱۳۸۷: ۹۸).

مجمع البحوث الاسلامیه وابسته به دانشگاه الازهر طی بیانیه‌ای فتوایی مبنی بر تحریم صادر نمود و از دولت‌ها خواست تا مانع ادامه این جریان شوند. دبیرخانه رابط العالم الاسلامی مستقر در مکه نیز این عمل را حرام اعلام نمود. شورای اروپایی افتاء و تحقیقات نیز، در کنار شورای فقهای مالزی این تکنولوژی را محکوم نمودند. برخی از فقهای اهل سنت، مجازات مبتکران شبیه سازی انسان را قطع دست و پای عاملان در نظر گرفته‌اند و شبیه سازی را معادل بزرگ‌ترین فساد روی زمین قلمداد کرده‌اند. این گروه از علما، معتقدند نسخه کلون شده گاهی کودن، گاهی نابغه است و این مطلب بازی با انسان محسوب می‌شود.

(محقق داماد، ۱۳۸۶: ۱۵؛ عامری نیا، ۱۳۸۶: ۱۳۰) عده‌ای دیگر از مخالفان اهل سنت (فرید، بی تا: ۱۲۴).

گرچه آن را در حد کفر و محاربه با خداوند ندانسته‌اند، اما با استناد به ادله دیگری؛ که کلونینگ امری ضرری است، شبیه سازی با توجه به ضررهایی که برای مادر میزبان و هم برای موجود کلون شده دارد، حرام می‌باشد. از این رو، با آن به مخالفت برخاسته‌اند. (عامری نیا، ۱۳۸۶: ۱۰۶).

علمای اهل سنت با وجود اینکه به این نتیجه رسیده‌اند که استنساخ و شبیه سازی انسان، خلقت انسان محسوب نمی‌شود، به این نکته اذعان دارند که، چه بسا عوام تصور نمایند دانشمندان قادرند در خلقت، که امری منحصر به خداوند است، دست اندازی کنند و مفسد و مضررات جبران ناپذیری به بار آورده؛ لذا با این دیدگاه از عواقب بعدی، از طریق مخالفت با شبیه سازی، پیشگیری می‌نمایند. در مقابل نوشته‌هایی که دیدگاه فقهای شیعی در آن‌ها مطرح گردیده و در واقع مستند فتاوی شیعه راجع به مسئله شبیه سازی انسانی است، دوگونه می‌باشد؛ نخست، فتاواها و دیگری تحلیل و بررسی استدلالی این مسئله. اغلب، فتاوی کوتاه و طی یک جمله دربرگیرنده حکم فقهی صادره از فقیه است، اما بحث‌های اجتهادی و نقد و بررسی آن‌ها در پی موضوع شبیه سازی، ساختاری متفاوت دارند. دیدگاه فقهای شیعه از دو زاویه قابل تأمل می‌باشد. اول آنکه نفس شبیه سازی انسان از منظر فقه شیعه چه حکمی دارد؟ دیگر اینکه شبیه سازی انسانی با توجه به پیامدهای حقوقی آن و حتی اخلاقی مسئله و تأثیر آن بر ابعاد زندگی افراد بشر از چه جایگاه شرعی و پایگاه حقوقی برخوردار است. بنابراین چشم‌انداز ساخت انسان از طریق فناوری شبیه سازی، نگرانی‌ها و دغدغه‌های گسترده‌ای را در میان اندیشمندان دین، اخلاق و حقوق ایجاد کرده است. شبیه‌سازی عبارت است از تولید مثل و ایجاد موجودی مشابه نسخه اصلی به طریقه‌ای غیر جنسی. همچنین آنچه در این تحقیق بدان توجه شده، بحث «نسب» در کلون کردن (شبیه‌سازی) انسانی است. دو دیدگاه تاکنون پیرامون نسب در شبیه‌سازی از سوی فقهای معاصر ابراز شده است. دیدگاه نخست بیان می‌دارد که به دلیل عدم لقاح طبیعی یا ترکیب اسپرم و تخمک یا همان سلول جنسی زن و مرد، نسب در شبیه‌سازی انسانی موضوعیت ندارد و منتفی است و بدین طریق قائل به فقدان نسب است. طرفداران دیدگاه دیگر به دلیل فهم عرف و صدق عرفی عنوان تولد، به وجود نسب در شبیه‌سازی باور دارند و در نتیجه معتقدند اگر صاحب سلول مذکر باشد پدر کودک کلون شده به حساب می‌آید و اگر صاحب سلول مؤنث باشد مادر به حساب خواهد آمد. نظر مختار این است که اولاً نسب در شبیه‌سازی وجود دارد؛ ثانیاً پدر و مادر صاحب سلول به عنوان پدر و مادر فرزند کلون شده و به بیان دیگر، صاحب سلول و فرزند حاصل از صاحب سلول، دوقلوی هم محسوب می‌شوند. باتوجه به اینکه بسیاری از مسائل فقهی مانند توارث، نفقه، حضانت و محرمیت بر مسئله نسب مترتب است. ، در همین راستا برآن شدیم به روش توصیفی- تحلیلی بر پایه اطلاعات کتابخانه‌ای به بررسی و تحلیل فقهی نسب در کلون کردن انسان بپردازیم.

۳-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق

یکی از مهم‌ترین اهداف مقدس دین اسلام بقای نوع انسان در زندگی دنیوی است و به منظور حفظ آن قدرت میل جنسی در او به ودیعه نهاده شده جز آنکه انسان در تمایلات جنسی خود به مانند حیوانات رها نشده است بلکه این امیال باید در مجرائی صحیح وارد و تحت نظم و اصولی شایسته باشد تا خانواده را به وجود آورد و تنها وسیله‌ای که برای ایجاد نسل تشریح شده ازدواج است و اولادی که در نتیجه این ازدواج از نطفه زوجین متولد می‌شوند به پدر و مادر خود منسوب و این اولین حقی است که اولاد بعد از تولد نسبت به پدر و مادر خود دارند. بنابراین قضیه نسب از مباحث مهم و حساس در شریعت اسلام و زندگی انسان است و شناخت نسب از گذشته‌ها اهمیت بسیاری داشته است، اسلام نیز برای جلوگیری از اختلاط نسب و صیانت آن، آن را جزو مصالح ضروری به شمار می‌آورد. با توجه به آنکه احکام بسیاری بر ثبوت نسب مترتب می‌شود، شریعت احکام ثبوت و کیفیت آن را تحت قواعد و ضوابط مشخصی قرار داده و عادات جاهلیت در اثبات نسب را باطل اعلام کرد، همچنانکه احکام جدیدی مانند تشریح عده و تحریم قذف برای صیانت و حفظ نسب از اختلاف و ضایع ساختن آن تشریح نمود. همچنین یکی از مهم‌ترین موضوعات مطرح درباره شبیه سازی انسانی، وضعیت نسب شبیه است. اهمیت این بحث بیش‌تر بدان علت است که بسیاری از مسائل فقهی مانند توارث، نفقه، حضانت و محرمیت بر آن مترتب است. گرچه به کارگیری فناوری‌های نوین تولید مثل در عرصه پزشکی و ژنتیک موجبات گشایش و سهولت فراوان در امور گشته و پیشرفت‌های خیره کننده‌ای در این حوزه‌ها به دنبال داشته، ولی در عرصه‌های مختلفی چون فقه و حقوق، اخلاقیات، جامعه شناسی و روانشناسی موجب بروز پرسش‌ها و بعضاً گره‌هایی شده است که پاسخ به آن‌ها و گشایش گره‌های مذکور نیازمند مطالعات همه جانبه و تحقیقات گسترده و بین رشته‌ای است. نوشتار حاضر کوششی در جهت طرح پرسش‌ها، نمایش ضرورت‌ها، طرح دیدگاه‌ها و تحلیل آن‌ها و توجیه لزوم تحقیق چندجانبه و میان رشته‌ای پیرامون بحث نسب در شبیه سازی انسان می‌باشد.

۴-۱- اهداف تحقیق

۱-۴-۱- هدف کلی طرح

بررسی و تحلیل فقهی نسب در کلون کردن انسان

۲-۴-۱- اهداف آرمانی

۱- بررسی ابعاد شکلی گیری نسب در فقه و حقوق موضوعه

۲- تبیین وسعت بحث شبیه سازی انسان در فقه نسبت به حقوق موضوعی

۱-۴-۳- اهداف ویژه و کاربردی

- ۱- بررسی نظرات فقهای اسلامی در مورد کلون کردن (شبیه سازی انسان)
- ۲- بررسی جایگاه شرعی و حقوقی کلون کردن انسان‌ها در فقه شیعه
- ۳- بررسی طرق اثبات نسب در فقه و حقوق مدنی

۱-۵- پرسش‌های تحقیق

۱-۵-۱- سوال اصلی

از منظر فقهای اسلامی کلون کردن (شبیه سازی انسان) چه حکمی دارد؟

۱-۵-۲- سوالات فرعی

- ۱- کلون کردن انسان‌ها در فقه شیعه از چه جایگاه شرعی و حقوقی برخوردار است؟
- ۲- طرق اثبات نسب در فقه و حقوق مدنی ایران کدامند؟
- ۳- در موارد تلقیح مصنوعی و رحم اجاره‌ای طریق اثبات نسب چیست؟

۱-۶- فرضیه‌های تحقیق

۱-۶-۱- فرضیه اصلی

دیدگاه فقهای اسلامی راجع به تکنولوژی کلون کردن انسان (همانند سازی) یکسان نیست و اتفاق نظر وجود ندارد.

۱-۶-۲- فرضیه‌های فرعی

- ۱- از دیدگاه فقه شیعه و بر مبنای «اصاله الحل» شبیه سازی انسان، دانشی همچون علوم دیگر بوده و با اهداف انسانی و با رعایت ملاحظات شرعی و اخلاقی و علمی، جایز می‌باشد.
- ۲- طرق اثبات نسب جزو امارات قانونی است و استناد به این طریق تا زمانی است که دلیل دیگر خلاف آن را ثابت نکند.
- ۳- نسب در مورد فساد نکاح، تابع قواعد کلی اثبات نسب است؛ و در تلقیح مصنوعی در برخی صور نسب محقق می‌شود و در برخی دیگر محقق نمی‌شود.